

עלון שבועי

נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

465 תשס"ח כ"א תמוז
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: החילוק בין 'חמור שונאך' ל'חמור אחיך'

ישראל לפני חטא העגל, שהיו כולם ממלכת כהנים וגוי קדוש, ולפיכך שפיר אמרה התורה: "כי תראה חמור שונאך", כי היה שייך שישנא אחד מישראל את חברו, דהיינו, כשהשונא היה שלם במעשיו. אמנם, אחרי החטא, שנכשלו בני ישראל בעוונות, הרי "אם יראה אדם בחבירו חטא, אם יפשפש במעשיו ימצא כמה מכשולים ופקפוקים, זה בפרט זה וזה בפרט זה, לכן אסור לשנוא איש כזה", וקשה למצוא אדם השלם, לכן אמרה התורה: "אחיך", כי לא יימצא בדרך כלל אדם כזה שיהיה מותר לשנוא את חברו, כשיראה בו דבר עבירה.

בדומה לזה מצינו בדברי רבינו יונה ב'שערי תשובה' (שער ג' אות ר"ט) לגבי ההיתר לבייש בעל עבירה וז"ל: "... ואם החוטא איש אשר איננו ירא מלפני האלקים, כמו הפורק מעליו עול מלכות שמים ואינו נזהר מעבירה אחת, אשר כל שער עמו יודע כי היא עבירה, מותר להכלימו ולספר בגנותו. כך אמרו רבותינו (בבא מציעא נט.) 'ולא תונו איש את עמיתו' (ויקרא כה, יז) - עם שאתך בתורה ובמצוות אל תונהו בדברים, ואשר לא שת לבו אל דבר ה' מותר להכלימו במעלליו ולהודיע תועבותיו ולשפוך בוז עליו. ועוד אמרו (יומא פו:) 'מפרסמים את החנפים מפני חלול השם'...", ובהמשך כתב: "...אע"פ שהיא מצוה לפרסם את החוטאים בנפשותם ואת החנפים, אבל החוטא - אם לאיש כמוהו רשעו ולבן אדם

חטאותיו - אין לפרסמו, כי אין כוונתו בגלותו מסתריו לטובה, כי אם לשמוח לאיד, והשנית, כי איך בוש לא יבוש להזכיר על זולתו דופי המעשים ההם והוא אווז בהם".

מבואר מדבריו, שגם באופנים שיש היתר לבייש ולהונות אדם כזה 'שאינו עושה מעשה עמך', אין זה כשהמבייש עצמו חוטא הוא, "כי איך בוש לא יבוש להזכיר על זולתו דופי המעשים ההם והוא אווז בהם".

וכעין זה מצינו בשו"ת מהר"ט (אה"ע סי' מג) כלפי אמרם ז"ל (סנהדרין נח:): "אמר ריש לקיש, המגביה ידו על חברו, אע"פ שלא הכהו נקרא רשע, שנאמר (שמות ב, יג) 'ויאמר לרשע למה תכה רעך'". והקשה המהר"ט: "אמאי אקרי רשע משום שביקש להכות, והכתוב 'בעמך' - 'בעושה מעשה עמך', ובסוף פרק איזהו נשך אמר (בבא מציעא עג:) 'ראיתו נוהג שלא כשורה מנין שאתה רשאי לשעבדו שנאמר (ויקרא כה, מו) 'ובאחיכם בני ישראל' וכו', והיינו, כי דתן ואבירם רבו ביניהם, ושניהם היו

הגמרא בפסחים (ק"ג:) אומרת: "שלשה הקב"ה שונאך וכו', ואחד מהם הוא "הרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחיד", ואיתא בהמשך הגמ': "אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב מותר לשנאתו, שנאמר (שמות כג, ה) 'כי תראה חמור שונאך רבץ תחת משאו', מאי שונא, אילימא שונא נכרי והא תניא, שונא שאמר שונא ישראל ולא שונא נכרי? אלא פשיטא שונא ישראל, ומי שריא למסניה, והכתוב (ויקרא יט, יז) 'לא תשנא את אחיך בלבבך?' אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא, כולי עלמא נמי מיסני סני ליה, מאי שנא האי? אלא, לאו כי האי גוונא דחזיא ביה איהו דבר ערוה. רב נחמן בר יצחק אמר, מצוה לשנאתו, שנאמר (משלי ת, יג) 'יראת ה' שנאת רע'."

חידוש גדול בענין זה מצינו בדברי ה'משך חכמה' על הפסוק בפרשת כי תצא (כ"ב, ד): "לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו", ודקדק בזה, כי כאן אמרה התורה 'חמור אחיך', ואילו בפרשת משפטים בציווי מצוה זו נאמר (כ"ג, ה): "כי תראה חמור שונאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו", וכתב על פי המאמר הנ"ל בזה"ל: "משום דבערבי פסחים אמר 'מי שרי לשנווי, הא כתוב 'לא תשנא אחיך בלבבך', ומוקי ב'ראה בו שעבר עבירה', וזה היה קודם העגל אשר היו כולם ממלכת גוי

קדוש, אז הוה שרי לשנווי אם ראה בו עבירה, לא כן אחרי כל המסות אשר נכשלו בעוונות, אם יראה אדם בחבירו חטא, אם יפשפש במעשיו ימצא כמה מכשולים ופקפוקים, זה בפרט זה וזה בפרט זה, לכן אסור לשנוא איש כזה, רק מי שהוא בעצמו סר מרע וצדיק תמים בדרכיו, אבל קשה למצוא כמותו, ועל זה אמרו (סוכה מה:): 'ראיתי בני עליה והמה מועטים', לכן כתוב 'אחיך'."

כלומר, פרשת משפטים נאמרה קודם חטא העגל, כסדר הפרשיות בתורה, פרשת משפטים - קודמת לפרשת כי תשא, ולכן היא נאמרה כפי מצבם של בני ישראל באותו זמן, ואילו במשנה תורה שנכתב לאחר חטא העגל, נכתבה הפרשה כפי מצבם של בני ישראל אחרי החטא.

ועל כן כתב ה'משך חכמה' - כי מה שמצינו ש'הרואה דבר ערוה בחבירו' - מותר או מצוה לשנאתו, אינו כי אם במי ששלם במעשיו וצדיק בדרכיו, ואין בו שום פגם ודופי, כמצבם של בני

רשעים, ומדוע היה אסור לאחד להרים יד בחבירו, ועל כך מתרגם ואומר: "כיון דגם הוא רשע כמותו אינו רשאי להכותו... דאע"ג דרשע היה המוכה, הואיל וגם זה הוא רשע אינו רשאי להכותו", והיינו, שההיתר להכות מי שאינו עושה מעשה עמך אינו כי אם כשהמכה הריהו בגדר עושה מעשה עמך – כלפי המוכה.

ונראה לפרש את החילוק בין "חמור שונאך" של פרשת משפטים ל"חמור אחיך" של פרשת כי תצא בהקדם דברי הגמרא בתענית (כ' סו"ע"א): מעשה שבא רבי אלעזר בן רבי שמעון ממגדל גזור מבית רבו והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת נהר ושמה שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר, אמר לו: שלום עליך רבי. ולא החזיר לו, אמר לו: ריקה כמה מכוער אותו האיש, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו ואמר לו: נענית לך מחול לי. אמר לו: איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית. היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו, יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי מורי מורי. אמר להם: למי אתם קורין רבי רבי? אמרו לו: לזה שמטייל אחרך. אמר להם: אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל. אמרו לו: מפני מה? אמר להם: כך וכך עשה לי. אמרו לו: אף על פי כן מחול לו שאדם גדול בתורה הוא. אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז, ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות.

וביאר הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו פרי צדיק (פרשת קדושים אות י"ב) שאין כוונת חז"ל לכיעור חיפוני אלא לכיעור פנימי, שרבי אלעזר ראה עליו כי בעל עבירה הוא ולכן לא רצה להחזיר לו שלום, ודן אותו לכף זכות שמא כל בני עירו מכוערים כמותו, היינו בעלי חטא כמותו ולכן הוא נגרר אחריהם.

אולם הוא השיב לרבי אלעזר: "לך לאומן שעשאני", והיינו יש אדם שנולד עם תכונות טובות ומשיכה אל הטוב והישר, אולם יש אדם שנולד עם מזג רע ומשיכה על החטא, והרבה יותר קשה לו לקיים את רצון ה'. לכן אין לרבי אלעזר לדון אותי כי אינו יודע את גודל הנסיונות שהקב"ה העמיד בפניו, כאשר ברא אותו עם טבע הנמשך אל הרע.

על פי זה יש לפרש ולומר, כי בפרשת משפטים שנאמרה קודם חטא העגל, וכשעמדו ישראל על הר סיני פסקה זוהמתן (שבת קמו.), כלומר נטהרו לגמרי מזהמת חטא עץ הדעת, והיו בדרגתו של אדם הראשון קודם החטא עד שאמר להם בורא עולם (תהילים פ"ב, ו'): "אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם", כלומר שהיו בדרגתם של מלאכי השרת (עי' עבודה זרה ה'. 'בואו ונחזיק טובה לאבותינו וכו'). ממילא אם בכל זאת יהודי טהור וקדוש חוטא, מן הראוי לשנוא אותו. שהכיצד אדם בדרגתו מגיע לידי חטא. אולם בפרשת כי תצא שנאמרה לאחר חטא העגל והפסידו את מעלתם, נאמר בה "חמור אחיך", כי לאחר החטא שחזרה זוהמתן ונטמא גופן ונעשה עכור ומגושם ונמשך אל הרע, אין לשנוא מי שנגשש וְחָטָא.

ולכן החילוק בין קודם חטא העגל לאחר חטא העגל נאמר אצל "חמור שונאך" ו"חמור אחיך", כי החמור מסמל את חומריות הגוף, והחילוק הוא בחומריות הגוף, כי קודם חטא העגל הגוף היה מזוכך ונמשך מטבעו אל הטוב ולכן מן הראוי לשנוא את מי שבכל זאת נכשל וחטא. אולם לאחר החטא שהגוף נעשה חומרי ומגושם אין לשנוא את החוטא אלא "לך לאומן שעשאני".

ובענין רבי אלעזר. הנה כתבו רש"י ותוספות שאותו אדם מכוער היה אליהו הנביא זכור לטוב, ויש לתת טעם לכך על פי דרכינו, במדרש (ויקרא רבה פרשה לד פסקא ה, רות רבה פרשה ה) מובא: ר' כהן ורבי יהושע ברבי סימון בשם ר' לוי אמרו: לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה, ועכשיו אדם עושה מצוה מי כותבה? אליהו ומלך המשיח, והקב"ה חותם על ידיהם, כההוא דכתיב "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו" (מלאכי ג', ט"ז).

וכתב רבינו יחיאל בר יקותיאל בר בנימין הרופא בספרו מעלות המידות (מעלת גמילות חסדים) וז"ל: ואם חישוב אדם לעשות גמילות חסדים או שום דבר מצוה ונאנס ולא עשאה מעליו

עליו מן השמים כאילו עשאה ומקבל עליה שכו. ומי כותבה? אליהו הנביא ז"ל ואמרו חז"ל באגדה הוא פנחס הוא אליהו ז"ל, שאלמלא הוא לא היינו חיים בגלות, שמיום שחרב בית המקדש היו מקריבים שני תמידין בכל יום וכותב בעורותיהן מצוות וצדקות שעושים ישראל בכל יום ויום. ע"כ (ועי' לחיד"א מדבר קדמות מערכת א' אות כ"ט).

נמצא כי אליהו הנביא מחפש לזכות את ישראל, לכן כשראה כי רבי אלעזר מקפיד על בעלי חטא, לכן רצה ללמדו, כי אין להקפיד עליהם משום "לך לאומן שעשאני" – היינו גופם העכור המושך אותם אל החטא.

מסופר על אב ובנו שעלו על הרכבת כדי שתיקח אותם למחוז חפצם. צפירה ושתיים והנוסעים מתחילים לנוע על פסי הרכבת, הרכבת חולפת על ערים ועיירות ולמרגלות הרים ונהרות.

הילד הקטן בן ה-7 היושב ליד החלון ומסתכל על הנוף החולף מולו פונה לאביו ואומר לו: "אבא, ראה איזה פלא, כל העצים הכבישים הבניינים נוסעים איתנו, כולם נוסעים ממקומותיהם ביעף ומהירות מירבית".

"לא לא בני יקירי, טעות בידך", משיב אביו ומחייך "כל היקום אינו נוסע איתנו ביחד, כי אם הרכבת בה אנו נוסעים היא זו שנוסעת במהירות שכזו ואילו הם במקומותיהם עומדים, רק מחמת מהירות הרכבת נדמה לך אמנם כי כל מה שהזכרת נוסעים איתנו וחולפים ביעף".

משל זה נאמר ע"י אחד שכבר מזמן בין שוכני עפר נ"ע, אך תוכן הנמשל בעינו עומד ותהא זאת ההתעוררות לעילוי נשמתו, הנה ימי חיי האדם קצובים בעולם הזה מי פחות ומי יותר, אולם החיים נוסעים ומתקדמים למטרה, ליעד, לסוף ותכלית. אולם אדם שאינו חי בהתבוננות נכונה חושב כי השבועות חודשים ושנים המה נוסעים, ואילו הוא במקומו עומד יציב ושליו, בעוד שהאמת היא שהזמן בעינו עומד ורק האדם מתקרב בצעדי ענק לסיום תכליתו!

ואם במשך כל ימות השנה קשה קצת לחיות בנמשל האמיתי המחייב, כי אמנם האדם מתקרב לבוא יום בו עתיד ליתן דין וחשבון על כל מפעליו לטוב ולמוטב, הרי שבבוא עת רצון, חודש הרחמים והסליחות, שעה שקול השופר מרעיד לבבות, שעה שתיקוני הזוהר נשלפים ממקומם, שעה שמתכוננים בפחד נורא לעת יפתחו ספרי החיים והמתים, שומה עלינו להתבונן בהאמור, האמנם קיימנו חובת השעה במשך שנת תשפ"א? האמנם אנו מוכנים לימי הדין? האמנם המאורעות המחרידים של השנה החולפת אם זה האסון במירון, אם זה האסון בקרלין, אם זו מחלת הקורונה המתפשטת שוב, האם הם עשו בנו איזו התעוררות ולו הקלה ביותר?

אומר לנו בורא עולם ברחמי: "כי לא אחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה". וזו אחת המתנות הנהדרות ביותר, יוצר היצורים ופוקד העולם, חפץ בקיום העולם ואינו חפץ במיתת האדם חלילה, כל מטרת עונש החוטא היא אפוא אך ורק לעוררו ולרמוז לאמור: 'שוב בני שוב נא לתכליתך לבל תאבד משני עולמות חלילה'.

הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זצוק"ל (יומא דהילולא ט' אלול) בספרו תקנת השבין מביא, כשאדם חוטא ובעל עבירה, יבוא עתו להיפרד מהאי עלמא ויבוא להתייצב לפני בית דין של מעלה לתת דין וחשבון. יבוא וטענתו בפיו מן המוכן: והרי היה לי יצר הרע מלאך גדול וחזק ומה יכולתי לעשות נגדו?

באם חושב שבכך יתפטר החוטא ישיבו לו משרתי עליון בפחד: אמת נכון הדבר כי היה לך יצר הרע אך תשובה למה לא עשית? והרי יכולת לחזור בתשובה!!!